

Автори вважають, що постмодерністський концепт різномірного допомагає зрозуміти специфіку взаємодій різних теорій сміху. А така якість різномірності як гетерогенність дає бачення множинності якісно відмінних «смів», що тягне за собою певне розуміння конкретності предмету дослідження в межах геліологічного дискурсу.

Ключові слова: парадигми геліології, принципи проліферації, неповноти, невечерності теорії, різномірності, гетерогенності сміху.

* * *

УДК 141.319.8:130.2

Теліженко Л. В.,

доктор філософських наук, доцент, доцент
кафедри конституційного права, теорії та історії
держави і права, Сумський державний університет
(Україна, Суми), ltelizhenko@mail.ru

АНТРОПОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ПОСТНЕКЛАСИЧНИХ ПРАКТИК ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО–ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Дослідження спрямоване на з'ясування антропологічної сутності постнекласичних практик людини та виявлення їх зв'язку зі станом цілісності людини на прикладі театральної практики та практики мікрмініатюри. Встановлено, що зміст та сутність практик людини залежать від стану її цілісності, характеру онтико–онтологічних зв'язків, гармонія між якими сприяє виходу людини на нові рівні буття. Показано, що практики є єдиним, але двонаправленим процесом, спрямованим як на розвиток людини, так і на зміну нею навколишнього світу.

Ключові слова: практики, цілісність людини, онтико–онтологічна дуальність, гармонія, постнекласична методологія.

В умовах глобальної кризи сучасності, найглибшими проявами якої є антропологічна криза, що виявляється в розколотості людського буття, втраті самоідентифікації людини, її розумовій та психічній деградації, неспроможності до об'єктивного вибору та критичної оцінки свого і чужого досвіду, особливої актуальності набуває проблема осмислення практик людини. Адже саме практики людини, в яких вона здатна як руйнувати, так і творити, виявляють її розуміння чи не розуміння себе і світу та, відповідно, стають діяльним відображенням її власної цілісності. Тому саме під антропологічним кутом зору осмислення практик людини здатне отримати свою повноту та вести до зміни характеру практичної діяльності людини як шляху виходу із кризи.

У контексті нового розуміння сутності людини, яке формується в межах сучасної наукової парадигми, визначеної В. С. Стьопіним як постнекласика [9], особливий інтерес викликають постнекласичні практики, осмисленню яких був присвячений російсько–український Міжнародний проект «Постнекласичні практики: досвід концептуалізації» [8]. У межах проекту вперше було зроблено спробу розглянути антропологічний аспект постнекласичних практик, у яких людина постає онтико–онтологічною єдністю та діє як суб'єкт і об'єкт будь–якої своєї практики одночасно [11]. Метою даної роботи є антропологічний аналіз постнекласичних практик та виявлення їх спільних закономірностей на прикладі окремих практик людини, таких як театральна практика та мистецька практика мікрмініатюри. Спроби осмислення цих практик під кутом зору постнекласичної методології вже мали місце в роботах О. М. Левченко [5] та Л. В. Теліженко [12], але спільне антропологічне ядро цих практик, визначене цілісністю самої людини, не з'ясувалося.

Традиційна наукова раціональність вважала людину окремих, найчастіше ізольованим від навколишнього світу індивідом, який знаходиться в діяльно–пасивному або діяльно–активному зв'язку з ним. Так класична раціональність розглядала людину як суб'єкт, похідний від природи–об'єкта, вважаючи її цілісністю механістичною. Некласична раціональність, навпаки, вважала людину первинною по відношенню до природи як засобу її власного розвитку, незалежною від неї. Цілком логічно, що природна діяльність як класичної, так і некласичної людини виявилася конфліктною по своїй суті, спрямованою на розвиток лише окремих її сторін, далекої не лише від єдності з природним світом, а і самою собою.

Таке «наукове» розщеплення людини за принципом суб'єкт–об'єктних відносин на самість і її умови, на людину зовнішню і внутрішню визначили основні риси і її практик. У класичному випадку практики мали чуттєво–наочний характер і були зумовлені зовнішніми потребами людини, її природним середовищем. У некласичному варіанті практики були звернені до внутрішнього світу самої людини, її душі і свідомості, відображаючи прагнення людини шляхом досвіду внутрішнього переживання отримати нові знання про себе. До числа таких практик можна віднести психоаналітичні практики, інтуїцію, інсайт, гіпноз і т.д.

Як наслідок, класичні та некласичні практики людини, які почергово пов'язувалися або з її зовнішньою, або внутрішньою сторонами, призвели до катастрофічних змін як навколишньої природи, так і природи самої людини, про що свідчать, насамперед, екологічна та антропологічна кризи сучасності.

Основою для формування в межах постнекласичної раціональності нового уявлення про людину та її практики є перегляд суб'єкт–об'єктних відношень, які вперше розглядаються не в розриві чи протиставленні, як це було в класичній раціональності (O→C), або а некласичній (C→O), а в процесі їх інтегрування, по суті, в їх єдності. У осмислення людини та її практик це вносить важливі зміни, зокрема появу нового об'єкта дослідження – саморозвиваючих систем, невід'ємним компонентом яких є сама людина. У якості таких систем можна розглядати людину в єдності з усіма її умовами, в які вона включена як діючий компонент: природу, суспільство, культуру та навіть увесь Універсум, у якому вона теж постійно перебуває та діє. Це можна представити, як C+O.

Для антропології це означає, по–перше, нове розуміння меж людини, яка виявляється фактично безмежною, світовою. По–друге, стає зрозумілим, що цілісність людини не є тільки фізичною, зовнішньою, чи тільки духовною, внутрішньою, ні тим більше лише психічною. Цілісність людини треба розуміти як єдність зовнішнього і внутрішнього, онтичного і онтологічного, тобто тотальною єдністю людини і її умов. По–третє, тим, що з'єднує рівні людини в цілісність, що перетворює всю складність людини і її умов на єдність, є її діяльність, властива як зовнішнім, так і внутрішнім антропологічним процесам одночасно. В. С. Стьопін пише: «Взаємодія людини з саморозвиваючими системами протікає таким чином, що сама людська дія не є зовнішнім фактором відносно системи, а включається в неї...» [10, с. 49].

Фактично мова йде про нове розуміння цілісності людини як онтико-онтологічної, яка формується та розвивається людиною тільки в процесі її зовнішньої та внутрішньої діяльності одночасно. А тому штучно «розривати» людину та її діяльність на дві сторони є таким, що не відповідає їй реальній. У будь-якій зовнішній дії людини завжди слід вбачати її внутрішню, а в усій її діяльності – узгодженість всіх її антропологічних процесів, онтичних і онтологічних одночасно. Водночас будь-яка цілеспрямована діяльність людини представляє її всю як онтико-онтологічну сутність. У різних практиках людини це дозволяє виділяти їх спільне антропологічне ядро, яким є системна єдність онтики і онтології людини, її зовнішньої і внутрішньої, людини і всіх її умов, присутню у будь-якій її свідомій діяльності.

Проте між зовнішнім і внутрішнім людини може бути різний ступінь відповідності, означаючи тим самим певну нестабільність стану самої цілісності людини. Більше того, зазвичай онтична і онтологічна сторони людини, які в ній живій ніколи не зникають і уможливають її існування та розгортання в світі як такої, відповідні з певною хаотизованістю зв'язків. Таку цілісність людини можна вважати атрибутивною, властивою їй у звичайному стані свідомості зі змінними зв'язками між її антропологічними рівнями. Утворена самою наявністю двох сторін буття людини, атрибутивна цілісність є її всеохоплюючою ознакою, яка по відношенню до всіх інших відомих її ознак (розумність, виробничість, суспільність тощо), є визначаючою. У атрибутивному типі цілісності людини актуалізованою є лише її онтична складова з особистісним центром «Я». Онтологічна ж сторона людини залишається недостатньо розвинутою, виявляючись у дискурсивному мисленні й чуттєвості, поняттях і стереотипах, вироблених у практичних формах наслідування тощо. Іншими словами, це звичайний стан людини, звичний для неї спосіб буття і діяльності, коли в практиках допускається безліч помилок, хибних дій і оцінок, а в процесі її діяльності розвиваються та шліфуються лише певні якості та можливості. При цьому потенціал людини залишається не розкритим, «прихованим» для неї самої як таємниця.

Власно, традиційна раціональність так і розглядала всі практики людини, цілісність якої залишалася чимось стабільним, присутнім чи навіть відсутнім у ній [1, с. 25]. Практики, які не відповідали традиційному уявленню про цілісність людину та її можливості, вносилися за межі наукової раціональності. Саме такою була доля всіх релігійних, духовних практик, містичного досвіду.

Та сам факт наявності двох сторін буття людини, онтики і онтології в ній, вже означає потенційну можливість людини приводити їх до межового відповіднення, а, отже, гармонізувати всі процеси в собі, що здатне відповідним чином позначатися як на стані самої цілісності людини, так і її практичній діяльності. Звісно, що для живої, активної людини, яка постійно розкодує та перекодує інформацію з навколишнього світу, таке внутрішнє відповіднення не може бути тривалим. Та все ж мить межового відповіднення онтики й онтології як цілості людини для неї є можливою. Саме така мить здатна викликати зміни в усій людині, на всіх її рівнях, миттєво утворюючи нову її онтико-онтологічну структуру більш високого

порядку, єдину з певним рівнем субстанційної основи, якості та повнота якого при подальшому розгортанні цілісності людини будуть визначаючими. Важливо наголосити, що саме така мить є для людини моментом її внутрішньої трансформації, появою в ній нових онтологічних якостей, більш значних чи навіть, більше, ніж людських у порівнянні зі звичайними. Але у процесі свого подальшого розгортання вони змінюватимуть і онтичні якості людини як з ними пов'язані.

Цей нелінійний момент межової гармонізації всіх процесів у людині можна вважати перехідним або біфуркаційним типом цілісності людини, який виникає на основі атрибутивного та викликає зміни в обох її сутнісних сторонах. Становлення такого типу цілісності для людини означає перехід від дискретного знання ситуації до континуально-цілісного сприйняття тотальності, зміну способу її буття й діяльності, появу особливого стану пізнання, виявлення її потенційних творчих можливостей, здатних реалізуватися в практиках, неможливих для неї до цього моменту.

Цікаво, що саме до цього моменту чи миті історично були звернені всі духовні практики світу, релігійні ритуали та містерії стародавнього світу, антропологічна сутність яких вперше знайшла своє відображення у філософії Платона та неоплатоників. Так Платон у «Парменіді», розділяючи світ на онтичний і онтологічний, говорить про ціле як таке, що складається з двох взаємозв'язаних частин, світу ідей і світу речей. Їх злиття, коли якості однієї сторони стають якостями іншої, він називає «моментом», «дивним за своєю природою «раптом», яке «заключає в собі все те, що є і у світі ідей, і у світі речей» [6, с. 380]. Тобто нова цілість здатна вибудовуватися миттєво, змінюючи якості обох своїх сторін та виявляючи їх потенціал. Пізніше неоплатоник Плотін таке ціле назвав Богом, знову акцентуючи увагу на тому, що для людини воно можливе як «момент», найважливіший у її житті [7, с. 113]. На думку Л. Шестова, починаючи з Плотіна, цей «момент» став називатися містичним злиттям (*unio mystico*), яке через Плотіна перейшло в середньовіччя, а звідти і до нас [13, с. 385]. Очевидно, маючи на увазі такий момент, значно пізніше В. Зеньковський писав про «стрибки» і «перервність» у бутті, які «творять» і закликають «зверху» появу нового [2, с. 175].

Для всіх практик людини це означає, що вони, по-перше, завжди мають дві структурні складові, онтичну практику самої людини (Я-буття) та онтологічну практику Буття (Все-Буття), які разом представляють єдину діяльність людини як цілісності. Таку структурну єдність постнекласичних практик не слід ототожнювати з уявленням про буття людини Ж.-П. Сартра (*Jean-Paul Sartre «L'être et le néant: Essay d'ontologie phénoménologique»*, 1943), який «буття для себе» протиставляв «буттю у собі», а тому останнє вважав за ніщо. По-друге, завдань для людини в будь-якій її практиці тепер постає як мінімум два: неодмінно розвивати обидві сторони свого буття та водночас «нарощувати» узгодження між онтичною і онтологічною сторонами як рух до перехідної цілісності, бажаної як «благо», щастя, повнота, надлюдське в людині тощо. По-третє, потенціал людини в цих практиках залежить від того, наскільки ці практики як структурні елементи взаємоузгоджені між собою. Тобто, що це за практики?

Це практики людини, яка досягла біфуркаційної цілісності в прагненні до певної мети, відкрила в собі новий потенціал та реалізує його в певній практичній діяльності, недосяжній для інших. Чи це практика людини, яка ще лише розвиває кожну зі своїх сторін, намагаючись пізнати себе, свої здібності та можливості.

У такому розрізі постнекласика вперше розкриває глибинний та досі недосліджений антропологічний зміст багатьох практик людини, як сучасних, так і давно відомих, онтико-онтологічно єдиних за своєю природою, але не пояснених у своїх феноменальних проявах, пов'язаних з біфуркаційною цілісністю людини та її потенційними можливостями. Так феноменальною за своїм антропологічним змістом залишалася театральна практика, яка мала особливе антропологічне значення ще в Стародавній Греції, насамперед, у її класичному періоді, коли державного рівня набули трагедії та Елевсинські містерії, важливим елементом яких були пов'язані з катарсисом (від гр. *κάθαρσις* – піднесення, очищення, оздоровлення) театральні дійства. На переконання греків, саме ці дійства мали так вплинути на людину та перебудувати її, щоб, як наслідок, вона відчула реальні зміни в усій собі, і в розумі, і в душі, і в тілі. Адже зміст катарсису, як його розуміли греки, вочевидь, торкався всіх сторін буття людини, оскільки він мав найрізноманітніше значення: етичне, естетичне, релігійне, фізіологічне, медичне, філософське тощо. Тобто подія переживання вищої гармонії торкалася всієї сутності людини, зокрема досягнення нею такого стану цілісності, коли на всіх її рівнях відбувалися позитивні зміни, в тому числі з'являлися нові пізнавальні та творчі можливості.

Цікаво, що містичний, перетворюючий у своїй сутності катарсис, як його сьогодні розглядають Е. Брумат і С. Кіансіо [14; 15], фактично уже в наш час досліджував український режисер Л. Курбас, який хотів повернути катарсис у метафізичний, філософський театр «Березіль» і учив акторів «правильній цілості мислі і почування», не ототожнюючи її з «правильним міркуванням», яка і мала відтворити афект катарсису [4. с. 46].

Постнекласичне осмислення глибинного антропологічного змісту і значення театру в Україні сьогодні продовжується вже в Національному центрі театального мистецтва ім. Л. Курбаса. Так Олена Левченко обгрунтовує нову антропологічну функцію театру – функцію буттєвого еволюціонування людини [5, с. 335]. Особливу увагу дослідниця теж приділяє акторові, який спершу сам має налаштуватися на стан гештальту, можливість в одному моменті цілісно сприйняти усі частини театральної ролі, а вже потім своєю енергією захопити зал та в єдиному ритмі з ним «увійти» в певний простір буття як стан істини, порядок якого має стати порядком глядача. Але, як слушно зауважує дослідниця, щоб відбулася така гармонія, актор, перш ніж вийти на сцену, має усвідомити сутність порушення, яке обов'язково закладається автором у сюжет твору, тобто «формулу» сюжету. Заперечуючи в самому собі негативні дії контргероя, відмовляючись від них як своїх, актор тим самим через власну сутність усуває порушення та встановлює гармонію–істину, яку глядачі мають сприйняти як свою [5].

З повним правом постнекласичною практикою можна вважати і сучасну практику мікромініатюри

(від грецьк. *μικρός* (мікрос) – «малий»), яка в Україні сьогодні представлена творчістю М. Сядристого. За визначенням С. А. Коненко – «це мистецтво і його твори, які не сприймаються неозброєним оком і вирізняються особливою тонкістю художніх прийомів з нескінченними смисловими можливостями» [3, с. 18].

Антропологічна специфіка цієї практики полягає в тому, що вона не доступна не лише для пересічної людини, а і для художника «від Бога». Ця практика потребує більше, ніж звичайних творчих здібностей людини. Вона є мірилом її надможливостей, титанічної роботи над собою та виявлення власного потенціалу, діапазон якого важко піддається розумінню. Адже митець також, перш, ніж взятися до роботи, має повністю звільнитися від життєвих проблем, хаосу почуттів, очистити свій розум від плутанини думок тощо.

Окрім того мікромініатюрист має встановити в собі певну духовну організацію, єдність себе зовнішнього і внутрішнього, межове увідповіднення всіх властивих йому внутрішніх і зовнішніх дій, чому підпорядковується навіть його дихання. Це викликає в ньому певний внутрішній лад, гармонію, рівновагу, без яких ні тіло, ні розум, ні почуття не будуть «слухняними», негативно впливаючи на найменші нервові імпульси, що можуть завдати шкоди або зовсім зруйнувати роботу декількох місцяців.

Як бачимо, обидві ці практики, театральна практика і практика мікромініатюри, з постнекласичної точки зору є практиками, спрямованими не лише на зовнішні цілеспрямовані дії людини, а, насамперед, на її саму як виконавця практики. Тільки стаючи практиками сходження людини до власної повноти і гармонії, вони отримують матеріально–практичну можливість реалізуватися як такі. Іншими словами, ми маємо справу з двома етапами досліджуваних практик як єдиного процесу: творення митцем під впливом певних умов себе Іншого, вселенського, та творення ним нового предметного світу як специфічного відображення себе вже оновленого.

Антропологічний зв'язок між обома практиками виражається і в тому, що структура цих практик (Я–буття і Все–Буття) відповідає структурі цілісності самої людини, онтичній і онтологічній одночасно, а їх потенціал – повноті буття людини. При цьому практика мікромініатюри цю онтологічну повноту виявляє через сам факт створення її найменшого онтичного образу, який цю повноту і відображає. Театральна ж практика онтологічну повноту людини виявляє через специфічний стан актора, гра якого на сцені є точним відображенням гармонії–істини, присутньої як Все–Буття у бутті кожної людини.

Отже, театральна практика та практика мікромініатюри демонструють мета–антропологічну основу свого здійснення, закладену в самій сутності людини, митці чи акторові, до якої як до істини та вищої гармонії вона звертається. Саме через виявлення цієї універсальної основи в майстрові мікромініатюри та акторові ці практики є близькими, еволюційними за своїм антропологічним призначенням.

Список використаних джерел

1. Гуревич П. Расколотость человеческого бытия / П. Гуревич. – М.: ИФ РАН, 2009. – 199 с.

2. Зеньковский В. В. Основы христианской философии / В. В. Зеньковский. – М.: Канон+, 1996. – 560 с.
3. Коненко С. А. Макрокосм и микрокосм в работах русских философов / С. А. Коненко // Визуальная культура: дизайн, реклама, полиграфия: матер. – Омск: ОмГТУ, 2007. – С.17–20.
4. Курбас Л. Из творчої спадщини / Л. Курбас. – К.: Дніпро, 1988. – 518 с.
5. Левченко Е. Г., Фомичева В. А. Формула сюжета. Философия. Теория. Практика: монография / Е. Г. Левченко, В. А. Фомичева. – К.: НЦТИ им. Леся Курбаса, 2011. – 232 с.
6. Платон. Избранные диалоги / Платон [Составление и комментарии В. В. Шкоды]. – М.: АСТ, 2006. – 506 с.
7. Плотин. Эннеады / Плотин. – К.: «УЦИММ – ПРЕСС», 1995. – 392 с.
8. Постнеклассические практики: опыт концептуализации: коллективная монография / Под общ. ред. В. И. Аршинова и О. Н. Астафьевой. – СПб.: Издательский дом «Мир», 2012. – 536 с.
9. Степин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации / В. С. Степин // Вопросы философии. – 1998. – №10. – С.3–18.
10. Степин В. С. Типы научной рациональности и синергетическая парадигма / В. С. Степин // Сложность. Разум. Постнеклассика. – Тула: Академия Естествознания, 2013. – №4. – С.45–59.
11. Телиженко Л. В. Постнеклассические практики: антропологическая специфика / Л. В. Телиженко // Постнеклассические практики: опыт концептуализации: коллективная монография / Под общ. ред. В. И. Аршинова и О. Н. Астафьевой. – СПб.: Издательский дом «Мир», 2012. – 536 с.
12. Телиженко Л. В., Яненко С. С. Постнеклассический анализ антропологического змісту практики мікрмініатюри / Л. В. Телиженко, С. С. Яненко // Світгляд – Філософія – Релігія. – Суми: СумДУ, 2017. – Вип.12. – С.118–126.
13. Шестов Л. Плотин / Л. Шестов // Плотин. Эннеады. – К.: «УЦИММ–ПРЕСС», 1995. – С.377–390.
14. Brumat E. C. Catharsis and its relations between art, therapy and arts therapies / E. C. Brumat // Pojem katarze med umentnostjo, terapijo in pomočjo z umetnostjo. – Ljubljana, 2017. – 45 p.
15. Ciancio C. Self consciousness and absolute / C. Ciancio // Teoria: Rivista di Filosofia. – 2015. – Vol.35. – Iss.1. – P.39–50.

References

1. Gurevich P. Raskolotost' chelovecheskogo bytiya / P. Gurevich. – M.: IF RAN, 2009. – 199 s.
2. Zen'kovskij V. V. Osnovy hristianskoj filosofii / V. V. Zen'kovskij. – M.: Kanon+, 1996. – 560 s.
3. Konenko S. A. Makrokosm i mikrokosm v rabotah russkih filosofov / S. A. Konenko // Vizual'naya kul'tura: dizajn, reklama, poligrafija: mater. – Omsk: OmGTU, 2007. – S.17–20.
4. Kurbas L. Iz tvorchoj spadshchini / L. Kurbas. – K.: Dnipro, 1988. – 518 s.
5. Levchenko E. G., Fomicheva V. A. Formula syuzheta. Filosofiya. Teoriya. Praktika: monografiya / E. G. Levchenko, V. A. Fomicheva. – K.: NCTI im. Lesya Kurbasa, 2011. – 232 s.
6. Platon. Izbrannye dialogi / Platon [Sostavlenie i kommentarii V. V. Shkody]. – M.: AST, 2006. – 506 s.
7. Plotin. Ehneady / Plotin. – K.: «UCIMM – PRESS», 1995. – 392 s.
8. Postneklassicheskie praktiki: opyt konceptualizacii: kolektivnaya monografiya / Pod obsch. red. V. I. Arshinova i O. N. Astaf'evoj. – SPb.: Izdatel'skij dom «Mir», 2012. – 536 s.
9. Stepin V. S. Nauchnoe poznanie i cennosti tekhnogennoj civilizacii / V. S. Stepin // Voprosy filosofii. – 1998. – №10. – S.3–18.
10. Stepin V. S. Tipy nauchnoj racional'nosti i sinergeticheskaya paradigma / V. S. Stepin // Slozhnost'. Razum. Postneklassika. – Tula: Akademiya Estestvoznaniya, 2013. – №4. – S.45–59.
11. Telizhenko L. V. Postneklassicheskie praktiki: antropologicheskaya specifika / L. V. Telizhenko // Postneklassicheskie praktiki: opyt konceptualizacii: kolektivnaya monografiya / Pod obsch. red. V. I. Arshinova i O. N. Astaf'evoj. – SPb.: Izdatel'skij dom «Mir», 2012. – 536 s.
12. Telizhenko L. V., Janenko Je. S. Postneklassychnyj analiz antropologichnogo zmistu praktiky mikrominiatjuri / L. V. Telizhenko, Je. S. Janenko // Svitogljad – Filosofija – Religija. – Sumy: SumDU, 2017. – Vyp.12. – S.118–126.
13. Shestov L. Plotin / L. Shestov // Plotin. Ehneady. – K.: «UCIMM–PRESS», 1995. – S.377–390.

14. Brumat E. C. Catharsis and its relations between art, therapy and arts therapies / E. C. Brumat // Pojem katarze med umentnostjo, terapijo in pomočjo z umetnostjo. – Ljubljana, 2017. – 45 p.

15. Ciancio C. Self consciousness and absolute / C. Ciancio // Teoria: Rivista di Filosofia. – 2015. – Vol.35. – Iss.1. – P.39–50.

Telizhenko L. V., Doctor of Philosophy, Docent, Associate Professor of the Department of Constitutional Law, Theory and History of State and Law, Sumy State University (Ukraine, Sumy), Itelizhenko@mail.ru

Anthropological essence of postnonclassical human practical activities: theoretical and applied aspects

The purpose of the article is to describe anthropological essence of postnonclassical practical human activities and to reveal its connection with human integrity. Theatrical activity and micro art activity are used as an example. It was found out that the content and essence of human activities depend on the human integrity, nature of ontical and ontological connections, the harmony of which contributes to reaching a new plane of existence. The article shows that a practical activity is a single process as well as a bidirectional one aimed for human development as well as for changing environment by the human.

Keywords: practical activities, human integrity, ontic and ontological duality, harmony, postnonclassical methodology.

* * *

УДК 618.3–039.11

Тополь О. В.,

доктор філософських наук,
професор, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), topololga@ukr.net

ФЕНОМЕН ЮНОГО МАТЕРИНСТВА: ДЕМОГРАФІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Комплексно досліджується феномен раннього материнства, означуються його історико-демографічні особливості, соціальні та психофізіологічні аспекти неготовності до материнства в підлітковому віці. Проаналізовані статистичні данні народжуваності в підлітковому віці, позашлюбних народжувань, материнської та дитячої смертності, психічних захворювань та ВІЛ-інфікувань. Охарактеризована соціальна незрілість (нездатність виконувати соціальну роль матері в підлітковому віці, нести відповідальність за дитину), що відзначається інфантильною позицією, тривожністю неповнолітніх, несформованістю материнської компетентності, ієрархії ціннісних орієнтацій, моделей батьківської поведінки. Зроблені висновки про необхідність соціального супроводу материнства дівчат-підлітків, що вимагає, з одного боку, створення умов для психічного, емоційного і особистісного розвитку матері-підлітка, а з іншого – забезпечення повноцінного розвитку дитини через формування адекватних адаптаційних механізмів нової соціальної ролі юної мами.

Ключові слова: раннє материнство, матері-підлітки, юні матері, неготовність до материнства.

Материнство як соціальний феномен чутливе до всіх суспільних змін, регулюється як природними процесами, так і державними програмами. Першорядними щодо дітородної активності є достатньо стійкі принципи демографічної поведінки, другорядними – заходи, які застосовує держава задля врегулювання демографічних процесів. Ефект останніх може проявлятися у розширенні матеріальних можливостей родини, що планувала народження дитини, але відкладала його до більш сприятливих часів. Раннє материнство, у більшості випадків – незаплановане, тому, внаслідок особливої вразливості у сучасних нестабільних соціально-економічних умовах, кидає виклик суспільству щодо захисту юної матері та дитини, що опинились у складних життєвих обставинах.

У 2016 р. в Україні народилось 397,037 тис. дітей. Питома вага народжених, матері яких були молодше